

А. П. Єфремцева

ТЯСМИНСЬКИЙ КАНЬЙОН ЯК УНІКАЛЬНА ПАМ'ЯТКА ПРИРОДИ І ОБ'ЄКТ ТУРИСТИЧНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ

В статті презентується унікальна пам'ятка природи – Тясминський каньйон, що знаходиться в м. Кам'янка Черкаської області і є структурною одиницею Кам'янського державного історико-культурного заповідника. Автор аналізує науково-освітню діяльність музейного закладу з популяризації рекреаційної природної пам'ятки як туристичного об'єкта та висвітлює туристичний ресурс Тясминського каньйону в зв'язку з отриманням коштів Європейського Союзу за програмою «Розбудова та облаштування туристичного об'єкта «Тясминський каньйон» в м. Кам'янка Черкаської області».

Ключові слова: Тясминський каньйон, туризм, науково-дослідницька робота музеїв.

Реалізація економічних реформ в Україні ставить нові завдання у практиці і стратегії їх здійснення. Одним із головних напрямків трансформації економіки є ефективне використання соціально-економічного потенціалу регіонів, зокрема реальних структурних зрушень. У цьому контексті надзвичайно актуально постає роль туристичного ресурсу для розвитку малих історичних міст.

В законі України «Про туризм» наведено таке визначення туристичних ресурсів: «Туристичні ресурси – це сукупність природно-кліматичних, оздоровчих, історико-культурних, пізнавальних, та соціально-побутових ресурсів відповідної території, які задовольняють найрізноманітніші потреби туриста» [14, с. 241]. Іншими словами, під туристичним ресурсом розуміють сукупність природних та штучно створених людиною об'єктів, що придатні для створення туристичного продукту.

Науковий інтерес до розробки проблематики туристичного ресурсу є різноманітним. Загальні аспекти щодо розуміння поняття «туристичного ресурсу» відображені в роботах С. І. Поповича [20] та І. М. Школи [22]. Різноманітні методи оцінювання природних туристичних ресурсів розробили науковці В. С. Кравців, Л. С. Гринів, М. В. Копач та С. П. Кузик [16]. Заслуговує на увагу концепція про туристичну ренту, що вперше почали вивчати російські вчені І. В. Зорін, В. А. Квартальнов та В. М. Козирєв [15].

Туристичні ресурси, як відомо, розподіляються на три групи.

1. Рекреаційні (природні) ресурси – унікальні явища природи, печери, водоспади, скелі, заповідники, гори, ріки, моря, лікувальні води, кліматичні та бальнеологічні можливості.

2. Об'єкти, які представляють історичне та культурне минуле країни – музеї, пам'ятники і пам'ятні місця, пов'язані з історичними подіями, життєдіяльністю видатних представників науки і культури, а також унікальні архітектурні та етнографічні об'єкти.

3. Об'єкти, які демонструють сучасні здобутки країни в промисловості, будівництві, сільському господарстві, науці й культурі, медицині й спорту.

Рекреаційним туристичним ресурсом м. Кам'янка Черкаської обл. є Тясминський каньйон, який розташований в середній течії річки Тясмин, що має льодовикове походження і протікає по Придніпровській височині. Саме підвищена хвиляста поверхня височини зумовила те, що долина Тясмину в районі міста має вигляд каньйону.

Тясминський каньйон – цінна пам'ятка природи місцевого значення. Стрімкі, майже прямовисні скелі на лівому березі річки піднімаються вгору подекуди на 12-15 метрів. Скелі густо поросли молодим лісом з татарського і американського кленів, глоду, рідкісними для Черкаської області папоротями – аспленієм волосовидним, аспленієм стінним, багатоніжкою та цистоптерисом ламким. Оригінальний вигляд мають ділянки степу на пологих схилах Тясминського каньйону, де проступають гранітні виходи – «лоби». Вони майже скрізь вкриті типчаком і розетками молодила руського, яке рідко зустрічається в такій кількості. Тут також зростають властиві кам'янистим степам рослини: цибуля подільська, аурінія скельна, чебрець, тонконіг вузьколистий, кизильник черноплідний [3].

Неабиякий інтерес у ботаніків викликає флора степових схилів і ділянок степу, що розкинулись по обидва боки Тясмину. На степових схилах домінують ковилово-типчаківі угруповання, які колись переважали в українських степах, а зараз збереглися де-не-де. Крім таких характерних степових видів різнотрав'я, як рутвиця мала, вероніка австралійська, миколайчики сині, тут зростають і малопоширені в регіоні види: півники угорські, ковила волосовидна (тирса), що занесені до «Червоної книги України» [3].

Та найбільшу наукову цінність Тясминського каньйону складають мохи (бріофіти). Цей мальовничий куточок природи міста Кам'янка нараховує 54 види мохів, 7 з яких належать до печіночних мохів, а решта – до листостеблевих. На Тясминському каньйоні зростають характерні степові мохи – астомум кучерявий, поттія ланцетна, птеригоневрум яйцевидний, а також наскельні мохи. З рідкісних сухолюбивих мохів вчені вирізняють ентостодона угорського, який має обмежене поширення в Європі, а також сланцюваті печіночні мохи.

Першим дослідником біофлори Тясминського каньйону був член-кореспондент Академії наук УРСР, доктор біологічних наук, професор Андрій Сазонович Лазаренко (1902–1979 рр.). У 1926–1927 роках вчений відкрив на Тясминському каньйоні низку мохів, що становили реліктовий комплекс: Десматодон український, Десматодон Гейма, Десматодон Ранді, Десматодон

нахилений, Амблістегій щільний. Всі ці мохи виявилися унікальними: вони збереглися ще з часів льодовикового періоду [17].

Відкритий на Тясминському каньйоні реліктовий комплекс бріофітів має велику наукову цінність. Про це свідчить занесення їх до «Червоної книги України», а взагалі відомості про бріофіти Тясминського каньйону занесені до «Червоної книги європейських бріофітів». Ось чому науковці неодноразово ставлять питання про зміну статусу Тясминського каньйону з пам'ятки природи місцевого значення на пам'ятку природи державного значення [4, с. 226].

Каньйон є структурною одиницею Кам'янського державного історико-культурного заповідника (далі КДІКЗ). Культурно-освітня діяльність КДІКЗ з популяризації Тясминського каньйону як рекреаційного туристичного ресурсу розпочалася ще у 2000 році, коли науковці відділу охорони пам'яток історії і культури почали більш глибоко вивчати матеріали про географічне положення та геологічне походження річки Тясмин, про історичні події, що відбувалися на Притясминщині, про версії щодо виникнення назви річки, про видатних людей, що бували в м. Кам'янка, про унікальну флору Тясминського каньйону. Зібраний матеріал знайшов відображення в науково-популярних статтях О. Ветрова «Тясмин» [2, с. 3] та А. Єфремцевої «Повертаючись до назви річки Тясмин» [5, с. 3].

Для досконалішого вивчення унікальної флори Тясминського каньйону науковці відділу звернулися до Інституту ботаніки АН України. Кандидат біологічних наук В. М. Вірченко повідомив про дослідження флори природної пам'ятки, про відкриття на Тясминському каньйоні реліктового комплексу північно-американських та скандинавських мохів, їх систематизацію та подання даних про флору каньйону до «Червоної книги європейських бріофітів» [1, с. 283].

Науковці КДІКЗ побували в спецархіві Інституту ботаніки, де зберігаються зразки реліктового комплексу мохів, що були зібрані ще в 20-х роках минулого століття на Тясминському каньйоні.

Уся зібрана інформація про Тясминський каньйон знайшла висвітлення у виставці «Історія дослідження Тясминського каньйону», що була розгорнута для учнів, студентів, жителів та гостей міста в районному історичному музеї КДІКЗ та у районній бібліотеці.

Однією з важливих форм популяризації місцевої природної пам'ятки є участь у науково-практичних конференціях. За останні роки вийшло 4 наукові статті, які присвячені Тясминському каньйону. Серед них такі: «До походження назви річки Тясмин» [6, с. 4], «Назва річки Тясмин: версії, гіпотези» [7, с. 87], «Перші біологічні дослідження Тясминського каньйону в околиці м. Кам'янка Черкаського району» [8, с. 48], «Тясмин – річка нашого дитинства» [9, с. 105].

У 2010 році був випущений туристичний буклет «Прогулянка по Тясминському каньйону», який став «візитною карткою» Тясминського каньйону на виставкових форумах різного рівня. Також інформація про

Тясминський каньйон подавалася на конкурс «Сім чудес Черкащини», який проводила Черкаська ОДА.

КДКЗ активно пропагує Тясминський каньйон через ЗМІ і в соціальних мережах. У кам'янських районних газетах публікувалися науково-популярні статті, які розповідають про унікальність флори каньйону, про гіпотези щодо походження назви річки Тясмин і міста Кам'янка, про історичні події, що розгорталися навколо річки: «Є стенд про Тясминський каньйон» [10, с. 3], «Каньйон у товщі каменю» [11, с. 2], «Перші біологічні дослідження на Тясминському каньйоні» [12, с. 4], «Занесено до «Червоної книги» [13, с. 2].

Щороку відбуваються екскурсії на Тясминський каньйон, як групові так і індивідуальні. Особливо багато відвідувачів припадає на літній сезон, коли в школах починають роботу так звані майданчики відпочинку для школярів молодшого і середнього шкільного віку. На екскурсії приїздять діти з усього району та області. Цікавими для них є пішохідні прогулянки берегом річки Тясмин від музею О. С. Пушкіна і П. І. Чайковського аж до Пушкінської скелі. Учні знайомляться з флорою і фауною рідного краю, відкривають для себе міфологічний світ рослин і тварин Тясминського каньйону, за допомогою екскурсовода та педагога навчаються безпосередньому спілкуванню з природою.

КДКЗ опікується впорядкуванням історичних, культурних та природних пам'яток, проводить значну науково-дослідницьку роботу. Але, оскільки фінансування заповідника включає тільки кошти на заробітну плату та енергоносії, а фінансові й економічні можливості малих історичних міст вкрай обмежені, заповідник не може в повній мірі забезпечити системний підхід до фінансування та організації роботи щодо збереження та відродження історичних і культурних пам'яток, використання визначного духовного потенціалу і унікальних історико-культурних надбань свого міста. Саме така мета була покладена в розробку концепції Державної програми «Золота підкова Черкащини» на 2005–2008 роки [20]. Якщо раніше подібні документи носили здебільшого декларативний характер, то ця програма була розроблена за участі групи фахівців і реально підкріплена фінансуванням з державного бюджету. За два роки було проведено значний об'єм будівельних та реставраційних робіт на історичних об'єктах області, в т.ч. і в Кам'янському державному історико-культурному заповіднику: здійснено капітальний ремонт будинку сестри П. І. Чайковського, побудованого в 60-х роках ХІХ ст., де з 1995 року знаходиться історичний музей та картинна галерея, облаштовано майданчик біля центрального входу в музей О. С. Пушкіна та П. І. Чайковського, обнесено огорожею Зелений млинок, відремонтовано прогулянкові доріжки в парку ім. Декабристів і т. ін. Разом з тим, у цій програмі не було приділено уваги місцевій пам'ятці природи Тясминський каньйон, не було передбачено коштів на маркетингову та рекламну діяльність, що суттєво впливало на динаміку розвитку туризму в регіоні.

У 2017 р. департамент регіонального розвитку Черкаської ОДА, Черкаська агенція регіонального розвитку, Черкаський підрозділ Установи

«Центр розвитку місцевого самоврядування», Кам'янська міська рада розробили проект «Розбудова та облаштування туристичного об'єкту «Тясминський каньйон» в м. Кам'янка, Черкаської області». Ініціатором проекту виступила Черкаська ОДА, замовником – Кам'янський державний історико-культурний заповідник, а основним місцевим партнером – Кам'янська міська рада. Вартість проекту – 7,3 млн. грн.

Конкретна ціль проекту – модернізація Кам'янського державного історико-культурного заповідника та його структурного підрозділу – літературно-меморіального музею О. С. Пушкіна та П. І. Чайковського – і створення на цій базі нових туристичних маршрутів Тясминським каньйоном [21].

В результаті реалізації проекту очікується:

1) збільшення туристичного потоку за один сезон (30 тижнів, 3 екскурсії в тиждень, 30 осіб одна екскурсія), 2700 туристів «мінімум» з доведенням цього показника до 15 тис. туристів на кінець третього року проекту;

2) створення 10 нових робочих місць в м. Кам'янка (не рахуючи додатково створених в торгівлі та сфері обслуговування);

3) збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів на 5 млн. грн., в тому числі до місцевого 3 млн. грн., до державного 2 млн. грн. в 2018 році [21]. Цей проект відповідає Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, завданнями якого є: створення якісного туристичного продукту на основі раціонального використання туристичних ресурсів, визначення зон пріоритетного розвитку туризму шляхом туристичного районування регіонів, підвищення конкурентоспроможності регіону та розвитку туристично-рекреаційної сфери. Також проект відповідає одній із 5 програм регіонального розвитку, зокрема «Розвиток туризму» в частинах: «раціональне використання природно-ресурсного потенціалу, збереження культурної спадщини та найцінніших природних територій»; «застосування об'єктів культурної спадщини для провадження туристичної діяльності»; «створення якісного туристичного продукту на основі раціонального використання туристичних ресурсів, визначення зон пріоритетного розвитку туризму шляхом туристичного районування регіонів» [21].

Наявність на території міста природного каньйону дає можливість для розширення лінії туристичних продуктів та підвищення привабливості Черкаського регіону шляхом збільшення туристичного потоку. На думку авторів проекту, існуючі на даний час туристичні маршрути недостатньо враховують природні можливості краю, його героїчну та історичну спадщину часів козаччини, перших визвольних змагань. Пропонується створити ряд нових туристичних маршрутів, що включатимуть спортивний, водний та сімейний відпочинок на берегах Тясминського каньйону, історико-краєзнавчий, літературно-музичні маршрути, а також розширення вже існуючих. Планується поєднання цих туристичних напрямків з територією Холодного Яру, що включатиме відвідування пам'яток чорноліської культури, які датуються добою раннього залізного віку (XI–VIII ст. до н.е.), територією Жаботина, Лубенців, Михайлівки та інших сіл Кам'янського району [21].

Вигідне географічне розташування, унікальна природа та історична спадщина роблять Кам'янку привабливою для туристичних відвідувань. Проте до останнього часу була спроба використовувати винятково історичні особливості місцевості.

Для збільшення потоку туристів в м. Кам'янка, яке відвідує більше 30 тис. осіб на рік, за 2016–2017 роки було вже зроблено ряд важливих робіт: капітально відремонтовано в'їзні вулиці в місто та тротуари; центр міста; озеленено площі, влаштовано нове вуличне освітлення; відкрито нову площу ім. Героїв Небесної Сотні з фонтаном і нічним підсвічуванням; також доповнено освітленням фасади будинків в центрі міста; облаштовано нові вуличні вказівники (в середньовіковому стилі).

У 2017 році відбувся капітальний ремонт дороги між містами Черкаси та Кам'янка (60 км), що дозволяє дістатися з Черкас до Кам'янки менше ніж за 1 годину. Нині для послуг гостей міста діють садиби зеленого туризму та готельний комплекс (за 10 км), харчування забезпечують ресторани та кафе міста.

Інституційна сталість проекту полягає в тому, що між Кам'янським державним історико-культурним заповідником та Кам'янською міською радою буде укладено договір (меморандум) про співпрацю. На основі цього меморандуму здійснюватиметься спільне управління об'єктом, буде створено наглядово-координаційну раду управління туристичним об'єктом. В цю раду ввійдуть представники заповідника, міської ради, місцевого бізнесу. Також буде сформовано стратегію промоції туристичних маршрутів Тясминським каньйоном на регулярній основі й організовано навчання персоналу та місцевих мешканців щодо поводження з туристами [21].

Також слід зазначити, що 29 жовтня 2017 року відбулися перші місцеві вибори до Кам'янської об'єднаної територіальної громади (ОТГ), що суттєво збільшить управлінські й фінансові можливості громади. На даний час це одна міська та дві сільські ради. Реалізація цього проекту зможе підтримати становлення Кам'янської ОТГ.

Власником та вигодоотримувачем результатів проекту буде Кам'янський державний історико-культурний заповідник. Також основним опосередкованим вигодоотримувачем проекту буде Кам'янська ОТГ. Реалізація проекту матиме значний вплив на формування регіональної (обласної) та місцевої політики у сфері культури та туризму, на якість та інтенсивність перетворень у зазначених сферах.

Екологічна сталість проекту полягає в упорядкуванні Тясминського каньйону, створення необхідних умов для безпечного та не шкідливого для місцевої флори відвідування туристами [21].

Нещодавно проект «Розбудова та облаштування туристичного об'єкту «Тясминський каньйон» в м. Кам'янка Черкаської області» виграв у конкурсі проектів регіонального розвитку, які можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного бюджету, отриманих від Європейського Союзу. Цей проект увійшов до 25 кращих проектів-переможців конкурсного відбору та став

другим за програмою регіонального розвитку «Розвиток туризму». На його реалізацію спрямують понад 7,3 млн. грн. Загалом же у конкурсі брали участь 506 проектів з усієї України [18, с. 2].

Таким чином, ефективне функціонування Тясминського каньйону як рекреаційної пам'ятки природи пов'язане з реалізацією крупного інвестиційного проекту «Розбудова та облаштування туристичного об'єкту Тясминський каньйон», що дасть можливість, насамперед, змінити статус Тясминського каньйону з пам'ятки природи місцевого значення на пам'ятку природи національного значення, збільшити потік туристів з інших областей України та із-за кордону, створити нові робочі місця, збільшити доходи населення та місцевого бюджету, розвивати галузі з новими видами туристичних послуг, залучати та навчати молодь для роботи в туристичній галузі, розвивати інфраструктуру м. Кам'янка та сільських громад, що увійшли до Кам'янської ОТГ.

Список використаних джерел

1. Voiko M. F. Ukraine / M. F. Voiko, V. M. Virchenko // Red Date Book of Europ Briophytes. – Trondheim : Europ. Comm. for Conserv. for Briophytes, 1995. – P. 283–285.
2. Ветров О. Тясмин / О. Ветров // Трудова слава. – 2000. – № 3, 4. – С. 3.
3. Вірченко В. Тясминський каньйон / В. Вірченко // Рідна природа. – 1988. – № 4.
4. Єфремцева А. Тясминський каньйон (пам'ятка природи) / О. Г. Шамрай, Г. М. Таран, Л. О. Бондаренко та ін. // Місто на скелястих берегах Тясмину. – Черкаси. – 2009. – 226 с.
5. Єфремцева А. Повертаючись до назви річки Тясмин / А. Єфремцева // Трудова слава. – 2005.
6. Єфремцева А. До походження назви річки Тясмин / А. Єфремцева // Матеріали науково-практичної конференції Олександрівського районного краєзнавчого музею. – 2005. – С. 4–6.
7. Єфремцева А. Назва річки Тясмин: версії, гіпотези / А. Єфремцева // Чигиринщина: історія і сьогодення : матеріали наук.-практ. конф., (Чигирин, 2006 р.), М-во культ. і освіти, Держ. служ. з питань нац. культ. спадщ., Нац. істор.-культ. зап. «Чигирин», 2006. – С. 87–89.
8. Єфремцева А. Перші бріологічні дослідження Тясминського каньйону в околиці м. Кам'янка Черкаського району / А. Єфремцева // Чигиринщина: історія і сьогодення : матеріали наук.-практ. конф. (Чигирин, 2006 р.), М-во культ. і освіти, Держ. служ. з питань нац. культ. спадщ. Нац. істор.-культ. зап. «Чигирин», 2006. – С. 48–51.
9. Єфремцева А. «Тясмин – річка нашого дитинства» / А. Єфремцева // Олександрівщина. Минуле. Сучасне. Майбутнє : матеріали конференції-презентації, (Олександрівка, 2008 р.), Кіровогр. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка, Олександрівський краєзн. музей, 2008. С. 105–115.
10. Єфремцева А. Є стенд про Тясминський каньйон / А. Єфремцева // Трудова слава. – 2007.
11. Єфремцева А. Каньйон у товщі каменю / А. Єфремцева // Трудова слава. – 2008.

12. Єфремцева А. Перші біологічні дослідження на Тясминському каньйоні / А. Єфремцева // Наше місто. – 2008.
13. Єфремцева А. Занесено до «Червоної книги» / А. Єфремцева // Нова Кам'янка. – 2008.
14. Закон України «Про туризм» від 05.09.95 р. // Відомості Верховної Ради. – 1995. – № 31 (зі змінами, внесеними законом № 2608- VI (2608-1) dsl 19.10. 2010 р.). – С. 241–254.
15. Менеджмент туризму. Туризм как вид деятельности : учебник/ И. В. Зорин, Г. П. Каверин, В. А. Квартальнов и др. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 288 с.
16. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери / В. С. Кравців, Л. С. Гранів, М. В. Копач, С. П. Кузик. – Львів : Ін-т регіон. дослідж. НАН України, 1999. – 78 с.
17. Лазоренко А. С. Відомості про найцікавіших представників української бріофлори / А. С. Лазоренко // Тр. фіз.-мат. від. ВУАН. – 1929. – Т. 15, вип. 1. – С. 3–35.
18. Липень С. Кам'янська міська ОТГ реалізовуватиме «Туристичний» проект коштом ЄС / С. Липень // Вісник рідного краю. – 2018. – № 7.
19. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 4 вересня 2005 р. – № 399-р.
20. Попович С. І. Туристично-екскурсійні ресурси України: вступ до проблеми / С. І. Попович // Туристичні ресурси України : зб. – К. : Тип. ФІГУ, 1996. – 352 с.
21. Проект «Розбудова та облаштування туристичного об'єкту «Тясминський каньйон» в м. Кам'янка, Черкаської області».
22. Школа І. М. Менеджмент туристичної індустрії: навч. посіб. / І. М. Школа. – Чернівці : ЧТЕІКНТЕУ, 2003. – 662 с.

References

1. Boiko M. F. Ukraine / M. F. Boiko, V. M. Virchenko // Red Date Book of Europ Briophytes. – Trondheim : Europ. Comm. for Conserv. for Briophytes, 1995. – P. 283–285.
2. Vietrov O. Tiasmyn / O. Vietrov // Trudova slava. – 2000. – № 3, 4. – S. 3.
3. Virchenko V. Tiasmynskyi kanion / V. Virchenko // Ridna pryroda. – 1988. – № 4.
4. Iefremtseva A. Tiasmynskyi kanion (pam'iatka pryrody) / O. H. Shamrai, H. M. Taran, L. O. Bondarenko ta in. // Misto na skeliastykh berehakh Tiasmynu. – Cherkasy. – 2009. – 226 s.
5. Iefremtseva A. Povertaiuchys do nazvy richky Tiasmyn / A. Yefremtseva // Trudova slava. – 2005.
6. Iefremtseva A. Do pokhodzhennia nazvy richky Tiasmyn / A. Yefremtseva // Materialy naukovopraktychnoi konferentsii Oleksandrivskoho raionnoho kraieznavchoho muzeiu. – 2005. – S. 4–6.
7. Iefremtseva A. Nazva richky Tiasmyn: versii, hipotezy / A. Yefremtseva // Chyhyrynshchyna: istoriia i sohodennia : materialy nauk.-prakt. konf., (Chyhyryn, 2006 r.), M-vo kult. i osvity, Derzh. sluzh. z pytan nats. kult. spadshch., Nats. istor.-kult. zap. «Chyhyryn», 2006. – S. 87–89.
8. Iefremtseva A. Pershi briolohichni doslidzhennia Tiasmynskoho kanionu v okolitsi m. Kam'ianka Cherkaskoho raionu / A. Yefremtseva // Chyhyrynshchyna: istoriia i sohodennia : materialy nauk.-prakt. konf., (Chyhyryn, 2006 r.), M-vo kult. i osvity,

- Derzh. sluzh. z pytan nats. kult. spadshch. Nats. istor.-kult. zap. «Chyhyryn», 2006. – S. 48–51.
9. Yefremtseva A. «Tiasmyn – richka nashoho dytynstva» / A. Yefremtseva // Oleksandrivshchyna. Mynule. Suchasne. Maibutnie : materialy konferentsii-prezentatsii, (Oleksandrivka, 2008 r.), Kirovohr. derzh. ped. un-t im. V. Vynnychenka, Oleksandrivskiy kraiezn. muzei, 2008. S. 105–115.
  10. Yefremtseva A. Ye stend pro Tiasmynskiy kanion / A. Yefremtseva // Trudova slava. – 2007.
  11. Yefremtseva A. Kanion u tovshchi kameniu / A. Yefremtseva // Trudova slava. – 2008.
  12. Yefremtseva A. Pershi biolohichni doslidzhennia na Tiasmynskomu kanioni / A. Yefremtseva // Nashe misto. – 2008.
  13. Yefremtseva A. Zaneseno do «Chervonoï knyhy» / A. Yefremtseva // Nova Kam'ianka. – 2008.
  14. Zakon Ukrainy « Pro turyzm» vid 05.09.95 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady. – 1995. – № 31 (zi zminyamy, vnesenyamy zakonom № 2608- VI (2608-1) dsl 19.10. 2010 r.). – S. 241–254.
  15. Menedzment turizma. Turizm kak vid deyatelnosti : uchebnik / I. V. Zorin, G. P. Kaverin, V. A. Kvartalnov i dr. – M. : Finansy i statistika, 2001. – 288 s.
  16. Naukovo-metodychni zasady reformuvannia rekreatsiinoï sfery / V. S. Kravtsiv, L. S. Hraniv, M. V. Kopach, S. P. Kuzyk. – Lviv : In-t rehion. doslidzh. NAN Ukrainy, 1999. – 78 s.
  17. Lazorenko A. S. Vidomosti pro naitsikavishykh predstavnykiv ukrainskoï brioflory / A. S. Lazorenko // Tr. fiz.-mat. vid. VUAN. – 1929. – T. 15, vyp. 1. – S. 3–35.
  18. Lypen C. Kam'ianska miska OTH realizovuvatyme «Turystychnyi» proekt koshtom YeS / C. Lypen // Visnyk ridnoho kraiu. – 2018. – № 7.
  19. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 4 veresnia 2005 r. – № 399-r.
  20. Popovych S. I. Turystychno-ekskursiini resursy Ukrainy: vstup do problemy / C. I. Popovych // Turystychni resursy Ukrainy : zb. – K. : Typ. FIHU, 1996. – 352 s.
  21. Proekt «Rozbudova ta oblashtuvannia turystychnoho ob'iektu «Tiasmynskiy kanion» v m. Kamianka, Cherkaskoi oblasti».
  22. Shkola I. M. Menezhment turystychnoi industriï: navch. posib. / I. M. Shkola. – Chernivtsi : ChTEIKNTEU, 2003. – 662 s.

A. P. Yefremtseva

Tyasmin canyon as a unique natural monument and a tourist attraction object

The unique sight of nature – Tyasmin canyon, located in the town of Kamianka, Cherkasy region, a structural unit of national historical and cultural park in Kamianka, is presented in the article. Scientifically educational activities of the museum for promoting of recreational natural sight as a tourist object are analyzed and the tourist resource of Tyasmin canyon is considered in connection with the attainment of funds from the European Union according to the program «The development and arrangement of the tourist object «Tyasmin Canyon» in Kamianka, Cherkasy region».

Keywords: Tyasmin canyon, tourism, museum research work.

А. П. Ефремцева

Тясминский каньон как уникальный памятник природы и объект туристической привлекательности

В статье презентуется уникальный памятник природы – Тясминский каньон, который находится в г. Каменка Черкасской области и является структурной единицей Каменского государственного историко-культурного заповедника. Автор анализирует научно-образовательную деятельность музейного учреждения по популяризации рекреационной природной достопримечательности как туристического объекта и освещает туристический ресурс Тясминского каньона в связи с получением средств Европейского Союза по программе «Развитие и обустройство туристического объекта «Тясминский каньон» в г. Каменка Черкасской области».

Ключевые слова: Тясминский каньон, туризм, научно-исследовательская работа музеев.